

Danske Vider og Vedtægter eller gamle Landsbylove og Byskraaer.

Udgivne med Understøttelse af „Den grevelige Hjelmstjerne - Rosenkroneske Stiftelse' af

Højskoleforstander

Poul Bjerge og Oberstløjtnant J. Søegaard. I. 1904—6. II. 1. 1908. Lehmann og Stage.

Willkürsbriefe oder Dorfsbeliebungen aus dem Hreise Flensburg.

Herausgegeben von O. C. Nerong, Lehrer in Dollerup. Im Selbstverlage des Verfassers. 1900.

Historisk Tidsskrift, Bind 8. række, 2 (1909)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_8rk_0002-PDF/hto_8rk_0002_97605.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=97605>

pdf genereret den : 28/5-2008

og han mindedes langt udenfor de nævnte Lande, saaledes i England, Nordøstfrankrig og Nederlandene, hvor der ogsaa fandtes Relikvier af ham.

En Fremstilling af Tilstanden i Overgangstiden fra den katholske Tid til Reformationen vil man ikke finde i Bogen, og Forf. erklærer bestemt, at man herhjemme kun i meget ringe Grad mærker, at en ny Tid forberedes; „man hører ingen kritiske Røster, før Luther løser alle Tunger“ (S. 135). Paa de Steder, hvor Forf. fortæller om, hvordan Troen paa Helgener og deres Dyrkelse levede efter Reformationen, er der hist og her kommet lidt for meget med¹⁾, og end mere kunde vel tilføjes; jeg nævner eksempelvis den mærkelige Oplysning i Anton Nielsens Bog „Den danske Bonde“ (1887, S. 101) om hvordan han for ikke en Menneskealder siden fandt hos en fynsk Bonde Helgennavnet „Medardus“ som et Beskyttelsesmiddel skrevet med Kridt paa Indersiden af Stalddøren og stadig fornyet²⁾.

Jeg har dvælet ved enkelte Punkter, mod hvilke der formentlig kan rettes Kritik, men oftest vil man bøje sig for Dr. J.s Fremstilling, ligesom man vil glæde sig over Bogens rige Indhold og over den Skildring af Middelalderens religiøse Tro, dens Følelsesliv og Kultur, som her er givet og belyst ved saa mange ny Træk.

Johannes Steenstrup.

Danske Vider og Vedtægter eller gamle Landsbylove og By-skraaer. Udgivne med Understøttelse af „Den grevelige

¹⁾ Saaledes hedder det S. 3, at Bønderne paa Taasinge endnu i det 18de Aarh. havde for Skik at bære et St. Olafbillede over Markerne, naar Kornet var saaet; dette lyder utroligt, og Kilden, Danske Atlas VI. 725, har da ogsaa „i de katholske Tider“. — S. 77 henvises til en Udtalelse af Peder Palladius om Helgenbilleder, men ogsaa dér gælder det den forbigangne, katholske Tid.

²⁾ Hvor vanskeligt det var at komme bort fra de gamle Skikke, viser sig i, at Bønderne i Rønninge paa Fyen vedblev at kalde deres Bylaug „St. Søfrens Gilde“, se Vider og Vedtægter I. 278.

Hjelmstjerne-Rosenkroneske Stiftelse" af Højskoleforstander Poul Bjerge og Oberstløjtnant J. Søegaard. I. 1904—6. II. 1. 1908. Lehmann og Stage.

Willkürsbrieft oder Dorfsbeliebungen aus dem Kreise Flensburg. Herausgegeben von O. C. Nerong, Lehrer in Dollerup. Im Selbstverlage des Verfassers. 1900.

De danske Landsbyers Vider og Skraaer ere en ejendommelig og interessant Kilde til Kundskab om Fortiden. Det Selvstyre, som vi ellers træffe saa lidt til i Danmarks Historie, møder os her i Bøndernes Kreds, selv om det ogsaa paa mange Maader kan være beskaaret ved Øvrighedens Indgriben eller ved Herremændenes Rettigheder. Og disse Vider omhandle saa mange Sider af Livet i Landsbyen. Især var det Fællesskabet og altsaa den agrariske og økonomiske Side, som maatte nødvendigøre dem, hvorfor Hovedmængden af Bestemmelser angaa Markernes Benyttelse og Hegnspligten, Andelen i Fællede og Oredrev, i Mose og Skov. Dertil kommer saa mange Bestemmelser om god Politi, om Brandvæsen, Fattigforsørgelse, Vejfarende og Tater. Vigtige og udførlige ere endvidere Reglerne om Gildesammenkomster, om Sammen-skudsmaaden og Bøndernes Anvendelse, om Skik og god Orden i Drikkelaget. Endelig kan nævnes Bud om Kirkebesøg og Altergang — man mærker, hvorledes i bestemte Tidsrum de religiøse Bud stærkt betones eller stilles i Spidsen af Skraaerne. Saaledes er der Oplysninger at finde om mangfoldige Forhold i Bondens og Landsbyens Liv i gamle Dage, og heller ikke maa det glemmes, hvor mange gamle Udtryk og Betegnelser de indeholde, og hvor meget de bringe ogsaa i sproglig Henseende.

Lærer Poul Bjerge og Oberstløjtnant Søegaard have paa taget sig den smukke Opgave at samle og udgive disse Vider i et Værk, hvis første Bind er sluttet og hvis andet er begyndt at udkomme. Udgivelsen er sket med stor Omhu og synes ikke at lade noget tilbage at ønske i Nøjagtighed¹⁾. Ligeledes

¹⁾ Hist og her ville Enkeltheder kunne paatales, saaledes I. 165: disse love, læs lover; byvangsled, læs bygvangs; 166: Heste,

har man lettet Forstaaelsen ved paa Hefternes Omslag at give Oplysninger om sjældnere Ord eller Betegnelser, som ere vanskelig forstaaelige; disse kunde maaske være givne i lidt rigeligere Udstrækning og hist og her være knyttede nærmere til selve Stedet i Teksten, til Eks. et Ords besynderlige Form være forklaret ved den stedlige Dialekt og Udtale¹⁾, en Vejledning eller tekstkritisk Berigtigelse vilde ogsaa være ønskelig paa enkelte Steder, hvor der er indløbet Fejl i Originalen²⁾. Udgaven er i sin Helhed dog saa paalidelig og let tilgængelig for alle Læsere, at den paa en udmærket Maade vil fremme Kundskaben om de gamle Landsbyer.

Til et fuldstændigt Billede af Bøndernes Liv indenfor Landsbyen hørte egentlig, at de slesvigske Landsbyskraaer medtoges i Værket. Den ypperlige Agrarhistoriker Professor Georg Hanssen udtalte endnu 1884 i sine „Agrarhistorische Abhandlungen“, II. 106, at Landsbyskraaer fra Sønderjylland vare meget sjældne, men det er ganske urigtigt, saaledes som den af Stemann udgivne Bog „Schleswigs Recht und Gerichtsverfassung im siebenzehnten Jahrhundert“ (1855) viser, thi her er i Uddrag meddelt Skraaer fra Errigsted i Haderslev Herred, fra Lundsmark og Arnum i Hviding Herred, fra Aabøl, Agerskov, Allerup, Branderup og Langelund i Nørre Rangstrup Herred. I Jydske Samlinger X. er meddelt Vider fra Stenderup i Nørre Tyrstrup Herred, i Geheime Archivets Aarsberetninger VI. Till. 24 fra Vinum i Lø Herred.

Et Vidnesbyrd om, hvor talrige de ere i Sønderjylland, fik man ogsaa ved den ovennævnte af Skolelærer Nerong udgivne Bog, som i høj Grad fortjener Opmærksomhed, ogsaa

som slippes løs, læs slipper; 375: bøde, læs bøder; Mundgaard, læs Mungaard d. e. Munkgaard; 376: Philippe, læs Philippi; Oktober, læs Oktobris; m. pp., læs m. m.

¹⁾ Saaledes II. 158: Følhoser d. e. Følhorser; 171: Hedningsgræs d. e. Hegningsgræs, Græs som staar til Høslet.

²⁾ Saaledes I. 375, hvor Manden bliver slaaet ihjel i Stedet for Ornen; nogle Ord maa være udfaldne. Sætningen bør rettes til: dersom Orningen bliver slaget ihjel, bør han, samme Orning holder, derfor kvit at være.

fra Sprogmands Side. Her meddeles 21 Gildeskraaer fra Byer i den nuværende Flensborg Kreds fra det 17de og 18de Aarh., som alle ere skrevne paa Tysk. Ikke destomindre støder man idelig paa danske Udtryk og Benævnelser, og underligt nok har Udgiveren slet ikke set, at de mange Ord og Udsagn, som han saa ofte ikke kan forstaa, simpelthen ere danske.

Jeg skal som saadanne Udtryk, der aabenbart ere skrevne „in einem sehr schlechten Deutsch“, nævne: *Egerleute, Egersleute, Egerschaft, Eiermænd* (findes jævnlig) — *im Loobuch* (S. 68, Jydske Lov) — *das Flaggengraben, Flaggenhauen* (S. 53, 55, Gravning af Flager, Fladtørv) — *die Kuhlücke* (S. 59, Kolykken), *Bylücken* (S. 57) — *nach eines jeden Jahres Gröde* (S. 37, Afgrøde, Aarsgrøde) — *es sei Göde, anderer oder dritter Roggen*; Udg. (S. 56): Göde heizt erster Roggen; men det rigtige er, at dette danske Ord Göde betyder Gødning og endvidere det enkelte Aars gødede Mark, „Rug i dette Aars Gjøde“ siges endnu i Jylland (se Kalkars, Feilbergs Ordbøger); — *auf die Fähle zu schlagen* (S. 73), *fremdes Vieh auf Fähle oder Auwere zu nehmen* (S. 78, 124), *Gräsung sowohl in May (Mad, Eng) als auf Fähle* (S. 123). Om Fähle skriver Udg. (S. 78): die Bedeutung des Wortes „Fähle“ kennt man nicht mehr. Han giver først en Forklaring, og saa tilføjer han: eller skulde det maaske stamme fra det danske Ord Fælled? Ja, derom kan der ikke være mindste Tvivl. Og ligeoverfor *Auwere* har Udg. opgivet Ævret (S. 74): es heizt wahrscheinlich so viel als Nachweide. Enhver vil se, at det er det danske Avre, Avred, Græsning paa Stubberne (Kok, Molbech, Feilberg). — *Dingwall*, der forekommer her og i andre slesvigske Skraaer, bliver af Udgiveren (S. 34) forklaret som „Dingwalze, ein walzenförmiger Stab, welcher von Haus zu Haus getragen wurde, und hiesz auch Dingstock“, men „Bysens Tingwol“ — som det hedder i Grandvilkaar fra Vinum — eller Budstikke har intet med en Valse at gøre; Ordet stammer fra det oldnord. *völr*, rund Kæp, jfr. Slesvigs gamle Stadsret: *hyalmervol*, Rorpind; i Angel sagde man „Bysens Stok“ (Thingstok er derimod Thingbænk). Andensteds

hedder det om en saadan Indvarsling: *sobald das Moed-Band umgehen wird* (S. 69); *wenn der Ältermann ein „Modbot“, wie es genannt wird, ausschickt* (S. 104); i begge Tilfælde Bud og Befaling om at komme til et *mot*, Møde. — *Torfmoor . . . wer auf eines andern Schift (Skifte) Torf gräbt* (S. 50). Og endnu mange andre.

Man kan undre sig over, at Udgiveren, der jo dog er Skolelærer i Dollerup (lige Øst for Flensborg), ikke tænker paa noget saa nærliggende som i Landets gamle Sprog at finde Forklaringen til disse Udtryk i Bøndernes Skraaer, men man vil dog frem for alt være ham erkendtlig for, at han har offentliggjort de lærerige Vider.

De paa Dansk skrevne Vider fra Slesvig vilde det være ønskeligt, at Værket „Danske Vider og Vedtægter“ kunde komme til at omfatte, selv om man herved kommer udenfor den Plan, som Udgiverne have lagt. Det vil vist i det Hele blive nødvendigt at udvide Arbejdet noget, da aabenbart heller ikke alle de Skraaer fra Danmark, som findes, ere medtagne. Saaledes har jeg savnet to interessante, i Rigsarkivet bevarede Skraaer, nemlig Videbrev eller Grandebrev fra Aalum (Synderlyng Herred) af Maj 1648 og 17. August 1701 — det er omtalt i den trykte Bjerregrav Bylov — og en Grandebog fra Blenstrup (Hellum Herred), begyndt 1729; de findes begge nu i Topogr. Samling. Jeg véd, at man ogsaa fra anden Side har henledet Opmærksomheden paa Skraaer, som ikke ere optagne, og under Arbejdets Gang ville sikkert flere blive fundne, saaledes at et Tillæg, som Udgiverne ogsaa paatænke, vil blive fornødent. Selv om Bogen derfor vil blive større end det oprindelig tænktes, maa man haabe, at det maa lykkes Udgiverne af offentlige Midler at faa fornøden Understøttelse til at fortsætte og fuldføre det smukke Værk, som de med saamegen Trofasthed og Flid have arbejdet paa og som fortjener en vid Udbredelse.

Johannes Steenstrup.
